

УДК 373.5(410)"18/195"

СУСПІЛЬНІ УМОВИ РОЗВИТКУ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ (XIX – ПЕРША ПОЛОВИНА XX СТОЛІТТЯ)

Коляда Тетяна, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ORCID 0000-0002-9202-1196

E-mail: tetianakoliada@ukr.net

У статті розглянуто суспільні умови розвитку середньої освіти у Великій Британії (XIX – перша половина XX ст.). З'ясовано, що важливою обставиною при становленні британської системи освіти був вплив панівного класу аристократів (лендлордів) і дрібнопомісного дворянства. Встановлено, що освіта основної частини населення залежала від місцевості, матеріального стану сім'ї та віросповідання. Наголошено, що значну роль у сфері масової освіти відіграла релігія. Доведено, що на початку XIX століття англійське суспільство було охоплено рухом євангельського відродження, внаслідок чого англіканська церква не могла контролювати всіх своїх вірних, на відміну від католицької церкви в країнах Європи. Визначено, що індустріалізація, урбанізація та демократизація створили умови для соціальних, політичних і економічних перетворень, які вимагали освічених кадрів. Як наслідок, було прийнято низку законів, що ініціювали реформи в галузі початкової і середньої освіти.

Ключові слова: середня освіта, суспільні умови, школа, промисловий переворот, аграрна революція, вікторіанський період, індустріалізація, урбанізація, демократизація, реформа в галузі середньої освіти.

SOCIAL CONDITIONS FOR THE DEVELOPMENT OF SECONDARY EDUCATION IN GREAT BRITAIN

Koliada Tetiana, PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor of Social Pedagogy and Social Work Department, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

ORCID 0000-0002-9202-1196

E-mail: tetianakoliada@ukr.net

The article considers the social conditions for the development of secondary education in Great Britain (XIX – first half of the XX century). It was founded that an important factor in the formation of the British education system was the influence of the ruling class of aristocrats (landlords) and the petty nobility. It was founded that education of the majority of the population depended on the area, financial status of the family and religion. It was emphasized that religion played a significant role in the field of mass education. It has been shown that in the early nineteenth century, English society was engulfed in a movement of evangelical revival, as a result of which the Anglican Church could not control all its faithful, unlike the Catholic Church in Europe. It is determined that industrialization, urbanization and democratization have created conditions for social, political and economic transformations that required educated personnel. As a result, a number of laws were passed initiating reforms in primary and secondary education.

Keywords: secondary education, social conditions, school, industrial revolution, agrarian revolution, Victorian period, industrialization, urbanization, democratization, reform in the field of secondary education.

Постановка проблеми. Пошук Україною власних шляхів розвитку середньої освіти в умовах глобалізаційних впливів є процесом складним і суперечливим. Він все меншою мірою є вільним вибором самої держави і все більше зумовлюється пріоритетами, що існують у європейському, глобальному просторі невід'ємною частиною яких відчуваємо себе вже сьогодні. Досягнути успіху в цій нелегкій справі допоможе вивчення плідного доробку вітчизняної та світової педагогічної думки. У цьому контексті особливого значення набуває дослідження історичного досвіду інших країн, зокрема, Великої Британії, досвід якої вважають еталоном в освітньому просторі. На нашу думку, саме дослідження суспільних умов розвитку середньої освіти у Великій Британії (XIX – перша половина XX ст.) є тим джерелом, аналіз та осмислення якого сприятиме розв'язанню низки проблем шкільництва у XXI ст., функціонуванню і становленню закладів нового типу, удосконаленню шкільної системи освіти як важливої складової виховання і навчання молодого покоління відповідно до викликів сьогодення [11, с. 12].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У контексті предметного поля нашого дослідження заслуговують на увагу наукові праці провідних учених у галузі історії педагогіки – Л. Березівської, Н. Гупана, Н. Дічек, Т. Кочубей, В. Кузя, О. Петренко, О. Сухомлинської, В. Федяєвої та ін.

Вагомий внесок у вивчення англійської школи, історії освіти і педагогіки загалом внесли Б. Бім-Бад, Н. Воскресенська, Б. Вульфсон, А. Джуринський, Б. Корнетов, В. Лапчинська, З. Малькова, Л. Микулинський, К. Салімова та ін.

Особливу цінність для наукової розробки проблеми мають компаративні розвідки вітчизняних і зарубіжних учених (О. Безлюдний, О. Заболотна, О. Ковальчук, С. Кодрле, О. Локшина, З. Малькова, А. Сбруєва, С. Шандрук та ін.), предметом уваги яких став міжнародний досвід реформування сучасної освіти, проблеми європейської інтеграції в освітній сфері, гуманізації освіти тощо [11].

На нашу думку, суспільні умови розвитку середньої освіти у Великій Британії були розглянуті недостатньо, особливо це стосується зазначеного періоду (XIX – перша половина XX ст.), що зумовило вибір теми нашого дослідження [11, с. 12].

Мета статті – розглянути суспільні умови розвитку середньої освіти у Великій Британії у XIX – першій половині XX ст.

Виклад основного матеріалу дослідження. Історико-культурна ситуація у Великій Британії на період вікторіанської епохи та кілька десятиліть після неї характеризується розширенням колоніальних володінь (Індія, Канада, Австралія, Нова Зеландія, Південна Африка та ін.) і проведенням глибоких реформ усередині країни (в управлінні, праві, освіті, армії) [8, с. 43].

Промисловий переворот і аграрна революція істотно змінили класову структуру суспільства. У селах існували три суспільні класи: лендлорди (від англ. Landlord – поміщик, великий феодальний землевласник у середньовічній Англії, лорд) [16, с. 342]; орендарі і батраки. У містах сформувалося два соціальні класи: промислової буржуазії і пролетарів. Спостерігалось збільшення кількості населення Великої Британії. Якщо у 1751 р. населення материка британської імперії налічувало сім мільйонів, то на 1821 р. (після сімдесяти років промислової революції) число досягло чотирнадцяти мільйонів, а до 1871 р. – двадцяти шести мільйонів [24, с. 165].

Індустріалізація та зміни у класовій структурі народу відбилися на соціальній базі основних політичних партій: торі і вігів. Торі були партією поміщиків і фінансової буржуазії, носіями історичної традиції, консерватизму [23, с. 145].

Панівний клас аристократів (лендлордів) і дрібнопомісного дворянства впевнено керував нацією. Ці класи винесли два цінних уроки з нестабільності двох попередніх століть. По-перше, інстинкт самозбереження змусив їх бути більш гнучкими, пристосовуватися до перетворень і реформ. Політичні суперечки найчастіше зводилися до термінів та обсягу перетворень, а не до повного їх стримування. По-друге, ці класи не приховували своєї ворожості до управління з центру і до загальнонаціональних ініціатив, спираючись на стійку підтримку провінцій [29]. Така обставина мала важливе значення при становленні британської системи освіти. Методи освіти та виховання правлячої еліти викликали гострі суперечки. Прихильник природного виховання Д. Локк схвалював приватну освіту. Це означало, що в ранньому дитинстві про дітей повинні були піклуватися сім'я і гувернантки. Згодом гувернантки замінялися ретельно підібраними приватними вчителями чоловіками, яким доручалося навчання і виховання дітей. Крім того, вчителі повинні були супроводжувати своїх вихованців у невеликі приватні школи, аж до навчання в Оксфорді чи Кембриджі [9].

Діти із заможних родин відвідували різні школи зі спеціалізованою підготовкою. Наприклад школу в Ітоні, яка відрізнялася традиційним зв'язками з монархією та ін. [6, с. 43].

Деякі учні із заможних сімей навчалися в Європі. Для них наймали наставника (tutor), який доповідав батькам про успіхи учня в навчанні та поведінці. Вважалося, що таким шляхом створюються умови для формування майбутніх лідерів країни [13, с. 456].

Більшість міських жителів – торговці, духовенство, банкіри, дрібномаєтні дворяни – віддавали своїх дітей до місцевих граматичних шкіл (grammar schools), у яких закладалися основи знання класичних мов. Ці школи готували до вступу в

найстаріші університети. Але для багатьох таких шкіл настали складні часи. Деякі втрачали своїх спонсорів і були змушені боротися за існування [6, с. 47].

Велику роль у сфері масової освіти відігравала релігія. У першій половині XIX ст. позиції дещо зміцнилися. Англійська церква була нездатна нав'язати своє повне панування, як це мало місце в інших країнах Європи. Більшість протестантських нонконформістських організацій, навіть школи і коледжі мали свої власні молитовні будинки. Індустріалізація й урбанізація неминуче вели до міграції населення. Більш гнучкі радикали могли швидше, ніж англійська церква, здійснювати плани церковного будівництва та перерозподіляти фінанси. У більшості нових міських районів фабриканти були представниками нонконформістів. Вони різко заперечували проти привілеїв англійської церкви [27, с. 345–348].

На початку XIX ст. англійський уряд уперше звернув увагу на питання освіти робітників і зробив спробу його вирішити. У 1802 р. за ініціативи голови партії торі У. Пітта був прийнятий перший фабричний закон під назвою «Акт про збереження здоров'я і моральності учнів та інших осіб, зайнятих на бавовняних та інших фабриках» (The Health and Morals of Apprentices Act, 1802), відомий як «Фабричний Закон» (Factory Act), у результаті якого від роботодавців вимагали забезпечити для дітей необхідні санітарні норми; елементарну освіту (читання, письмо, математика, релігія); дванадцяти-годинний робочий день, заборону нічних змін; надання одягу та ін. Для контролю було призначено по два інспектори (суддю та священика) на кожного роботодавця [32, с. 12]. В основному, закон стосувався лише дітей, які переїхали до промислових міст та мали батьків. Щоб обійти закон, роботодавці використовували дешеву робочу силу бездомних дітей та налагоджували зв'язки з інспекторами [22].

Починаючи з 1815 р. в історії Великої Британії починається епоха, відома в історії під назвою «Імперське століття» (Imperial century). Після наполеонівських воєн демократичний рух у країні розгорнувся з новою силою. Повоєнна економічна криза, хлібні закони 1815 р. погіршили становище трудящих, загострили соціальні проблеми, послалили політичну нестабільність у країні [25; 9, с. 14]. Уже в перші десятиліття XIX ст. було прийнято низку подібних законів, які тою чи іншою мірою обмежували працю дітей на фабриках і створювали умови для навчання їх грамоті. При широкому використанні дитячої праці на підприємствах у роки промислової революції фабричне законодавство було необхідною передумовою для організації системи масової освіти у країні.

Серед широких верств найбільш популярним було гасло парламентської реформи. У цих умовах проблема масової освіти набувала особливого значення, ставала важливим компонентом політичних перетворень. У країні спостерігалася повна невідповідність освітніх послуг.

Політичний рух робітничого класу зазнав поразки в 1850-х роках [4, с. 3–28]. Однак уряд був змушений значною мірою враховувати політичні вимоги робітників і, зокрема, їхні вимоги повноцінної освіти для своїх дітей. До кінця 1850-х розгорнувся новий етап визвольної боротьби ірландського народу [4, с. 68].

У 1860 р. було створено комісію під головуванням герцога Ньюкаслського. Комісія з'ясувала, що відсоток дітей, які відвідували початкові школи, збільшився у порівнянні з першими двома десятиліттями XIX ст., але термін навчання був незначний. У 1858 р. 38,8 % школярів навчалися у школах менше року та отримували неякісну освіту. Вчителі доручали старшим учням навчати молодших. Комісія рекомендувала розширити дешеву елементарну освіту. У зв'язку з колосальними витратами на Кримську війну (1853–1855) держава змушена була економити на освіті.

Комісія герцога Ньюкаслського прагнула збільшити кількість учнів та покращити якість освіти без збільшення бюджету на освіту. Тому не було введено обов'язковості освітніх послуг для всіх. Члени комісії запропонували владі надавати субсидії для шкіл відповідно до кількості учнів та додаткову суму для «вчителів-учнів» тим школам, учні яких покажуть найкращі навчальні результати. Згідно з рекомендаціями комісії субсидії з державного та місцевих комітетів не повинні були перевищувати плату, яка стягувалася за навчання. Так було введено систему «виплати за результатами» [10, 11, 4, с. 12–15].

У 1861 р. працювала Королівська комісія під керівництвом лорда Кларендона, яка вивчала освіту для вищих класів (1861–1864) [4, с. 15–16].

Кількість дітей, які відвідували школу, збільшилася. Якщо у 1862 р. число учнів, які навчалися у школах, становило 888923, то у 1866 р. сягнуло 1048493. Проте спостерігалось незначне покращення якості освітніх послуг. Так, у 1863 р. королівську стипендію на вступ до педагогічного коледжу було скасовано. Вчителі були зацікавлені в отриманні школою субсидії, оскільки від неї залежав їхній заробіток. Частина вчителів змушували школярів завчати тексти з книг із підручників напам'ять, тим самим складаючи враження в інспекторів, що перевіряли, про високий рівень знань учнів. На початку 1870 р. лише 40 % усіх англійських дітей від 10 до 12 років навчалися у школах [33, с. 15].

У цей час гостро постало питання про створення державної системи народної освіти. Політики та державні діячі Великої Британії розуміли, що через недостатність кваліфікованих робітників країні важко буде конкурувати з промисловістю інших країн, зокрема Німеччини та США, яка швидко розвивалася. Правлячі класи визнавали, що їм не вистачить сил і ресурсів, щоб забезпечити навчання всіх дітей робітників азів читання і математики. Тому вони переклали відповідальність за їхню освіту на місцеві органи влади, звільняючи школи для робітників від державного централізованого управління і від церкви [4, с. 13].

У 1869 р. було створено нову Королівську комісію під головуванням Тонтона, яка вивчала інші благодійні граматичні школи (endowed grammer schools). Комісія повідомила, що розподіл шкіл не відповідав кількості населення, і вказувала на обмежену кількість дівчат-учнів. Комісія запропонувала створити національну систему середньої освіти і реструктуризувати гімназії у школи для обдарованих дітей, виходячи із освітніх потреб того часу. Але, враховуючи значні витрати, які необхідні були для структуризації, школи залишалися платними [34, с. 123].

Потреби економіки та боротьба за народну освіту призвели у 1870 р. до прийняття закону про початкову освіту (Elementary Education Act, 1870), відомого як закон Фостера (Foster Act). Цей закон уперше започаткував державну початкову систему освіти в Англії. Він передбачав поділ держави на навчальні округи (School District); заснування департаменту освіти і надання йому права перевіряти стан усіх шкіл у навчальних округах та відкривати нові [28, с. 35]. У тих місцях, де не було спілок, які могли б відкривати школи, створювалися шкільні комітети, яким надали повноваження відкривати та утримувати школи за рахунок місцевих податків у доповнення до державних субсидій і плати за навчання. Законом було відмінено шкільні гранти, які надавала держава з 1833 р.

З 1870 р., згідно із «Законом про початкову освіту» (Elementary Education Act, 1870), вимоги щодо підготовки вчителів було змінено [10 с. 95–103].

В Уельсі цей Закон вважається одним із найбільш руйнівних законодавчих актів у соціальній історії валійської мови. Сотні тисяч дітей в Уельсі були змушені отримувати знання англійською мовою, навіть не знаючи її [34, с. 64].

У Шотландії у 1872 р. було прийнято Закон про освіту у Шотландії (Scottish Education Act), що передбачав обов'язкове відвідування шкіл дітьми у віці від 5 до 13 років; було створено шотландську Раду з питань освіти та місцеві шкільні ради [34, с. 65].

Уведення системи обов'язкової освіти значно покращилося після прийняття нового фабричного закону у 1874 р., за якими було заборонено використання праці дітей віком до 10 років на фабриках та в майстернях, а дітям 10–14 років дозволялося працювати половину робочого дня.

У 1874 р., згідно із законом про граматичні школи (Endowed Schools Act, 1869) школи, що були відкриті на благодійні кошти, перейшли у розпорядження Комісії з питань благодійності.

Держава розуміла, що через економічні та соціальні проблеми багато бідних дітей залишалися неграмотними. У 1876 р. було прийнято Закон про освіту (Elementary Education Act), або Закон Сандоса (Sandon's Act), який передбачав стягувати мито з батьків, діти яких не відвідували початкову школу [31].

Аби уникнути протистоянь, державою у 1876 р. було прийнято «Медичний закон» (Medical Act), який дозволяв отримати кваліфікацію в університеті

безвідносно до статі. У наслідок цього, у 1878 р. Лондонський університет почав приймати на навчання жінок, дозволив спільне відвідування на усіх факультетах, окрім медичного [4].

За 10 років відбулося розширення Закону про початкову освіту, коли був прийнятий Закон про початкову освіту 1880 р. (Elementary Education Act), або Акт Мандели (1825–1897) (Mundella's Act). Він зобов'язував усі шкільні комітети прийняти закони про загальну обов'язкову освіту для дітей від 5 до 10 років. Забезпечити обов'язкове навчання дітей з бідних сімей було важко. Деякі сім'ї, що страждали від злиднів, були змушені відправляти дітей на заробітки. Інспекції, створені для перевірки сімей з метою виявлення дітей, які не відвідують школу, найчастіше виявлялися неефективними [290].

У 1880 р. з 17614 початкових шкіл лише 3433 належали до шкільних комітетів, і тільки до 1900 р. кількість учнів державних шкіл становило 54 %. Отже, державна система початкової освіти у Великій Британії створювалася не швидко [32, с. 5].

В 1889 р. було прийнято Закон про технічну освіту (Technical Instruction Act), за яким місцевим органам влади надавалося право стягувати з населення податок з акцизів на віскі та інші спиртні напої на потреби технічної освіти та надавати субсидії школам, у яких на належному рівні вивчали природничі та точні дисципліни. Це дало кошти для створення багатьох технічних училищ (коледжів). У 1890 р. було створено перші педагогічні коледжі [20, с. 23].

У 1893 році набрав чинності Закон про початкову освіту (відвідування школи). За цим законом мінімальний вік випускників шкіл було збільшено до 11 років. Окрім того, закон поширювався на сліпих і глухих дітей, які раніше не мали коштів на навчання. Поправка 1899 р. збільшила мінімальний вік випускників шкіл до 12 років, а згодом ця планка була піднята до 13 років [1, с. 24].

Усього в 1893 році в Англії і Уельсі, при населенні кількістю 29.731.100 чоловік, було 19.577 народних шкіл, розрахованих на 5.762.617 учнів, які щодня відвідували в середньому 4.100.030 учнів. Крім них, працювало ще 1.604 вечірні школи. В Шотландії (населенням в 4.093.959 душ) працювало 3.004 школи, розраховані на 737.797 учнів. Їх щодня відвідували в середньому близько 542.851 учнів [14, с. 12].

У 1895 р. було створено Королівську комісію з питань середньої освіти, (голова, юрист і державний діяч Г. Брайс (1838–1922), яка заклала основи майбутньої адміністративної структури середніх шкіл.

У 1899 р. запроваджено Закон про початкову освіту для неповноцінних та епілептичних дітей (Elementary Education (Defective and Epileptic Children) Act), який уповноважував місцеві органи влади створювати для таких дітей спеціальні школи і класи [22, с. 34].

З метою єдиного контролю народної освіти в Англії та Уельсі у 1899 р. було створено Раду з питань освіти (Board of Education), яка зобов'язувалася контролювати та управляти початковою, середньою та спеціальною освітою. Новоутворене відомство уповноважувалося розподіляти державні субсидії та інспектувати субсидовані школи, але не брало на себе відповідальності відкривати нові школи, розробляти єдиний навчальний план [17, с. 56].

Після перемоги в англо-бурській війні прем'єр-міністром від консервативної партії Бальфуrom у 1902 р. було видано Закон про народну освіту (Education Act, 1902), який отримав назву «Закон Бальфура» (The Balfour Education Act) [28]. Згідно із законом, замість шкільних комітетів в Англії та Уельсі було створено 120 комісій зі справ освіти (Education Committees) при організованих у 1888 р. радах графств. Новий закон уповноважив організовувати початкову та середню державну освіту, урівнюючи права приватних та релігійних шкіл із правами муніципальних, та зобов'язував місцеві влади надавати матеріальну допомогу усім приватним школам, які готові співпрацювати за законом і нададуть учням 25 % безкоштовних місць [19].

Після прийняття Закону Бальфура збільшилася кількість середніх шкіл. Місцеві органи влади почали відкривати нові граматичні школи (за принципом старих граматичних шкіл та «паблік скулз»), збільшилася кількість муніципальних середніх шкіл, релігійних, приватних. Але, незважаючи на стрімке зростання кількості середніх шкіл, освіта в них залишалася недоступною для широких мас. Основною причиною недоступності була висока ціна за навчання [10; 32, с. 235].

Політичне становище Великої Британії упродовж 20-х років ХХ ст. характеризується владою коаліційного уряду (до нього увійшли консерватори, ліберали, лейбористи). Значні економічні проблеми, яких країна зазнала внаслідок Першої світової війни (1914–1918 рр.), негативно вплинули на організацію освіти, особливо на реалізацію законів уряду [10, 7, с. 291]. Першим прикладом є доповідь Консультативного комітету у 1916 р., яка розглядала можливість отримання стипендій для навчання у Вищих навчальних закладах для відмінників і називалася «Стипендії для здобуття вищої освіти». Її реалізацію було відкладено до 1920 р., у зв'язку з воєнним періодом та недостатністю державних коштів. Наступним прикладом є Звіт Г. Льюїса 1917 р. (секретар Ради з освіти упродовж 1915–1922 рр.), у якому пропонувалося підняти вік закінчення школи до 14-років (відвідувати не менше 8 годин на тиждень, або 320 годин рік) [22; 11]. Але через ті ж обставини більшість рекомендацій Г. Льюїса були введені в дію лише 8 серпня 1918 р. Законом Фішера (Г. Фішер був на той час головою Ради освіти), який продовжив надання безкоштовних освітніх послуг, підвищив повноваження й обов'язки Ради з освіти, підняв вік закінчення школи від

12 до 14 років та надав молоді право доступу до вищої освіти. За цим законом усі школи, у тому числі і граматичні, отримали можливість перейти в статус фінансованих державою центральних шкіл або середніх шкіл. Закон вимагав обов'язкового навчання у школі з 5 до 14 років, а також містив положення, що передбачали обов'язкове додаткове навчання (part-time education) для всіх у віці від 14 до 18 років. Одночасно було запропоновано подальше розширення закону в бік третинної освіти «tertiary education» (під поняттям слід розуміти середню професійну та вищу освіту) шляхом подальшого підвищення верхньої планки до 18 років. В умовах Першої світової війни через скорочення державних витрат пропозицію було відхилено. Це був перший закон, відповідно до якого були розроблені програми навчання учнів до досягнення 18-річного віку. Остаточо Закон Г. Фішера набув чинності спеціальним актом, прийнятим у Законі про освіту у 1921 році. Доповіді продовжувались і після Першої світової війни [4, с. 45].

У 1919 р. було створено відомчий комітет під керівництвом відомого письменника, відомого діяча в галузі освіти Г. Ньюболта, який розглядав місце англійської мови та літератури в системі освіти Англії. Було запропоновано покращити викладання та вивчення мови у освітніх закладах усіх типів, беручи до уваги вимоги ліберальної освіти, потреби бізнесу, професій та громадських послуг. Результатом роботи комітету став Звіт Ньюболта у 1921 р., у якому Г. Ньюболт закликав до підвищення статусу англійської мови у школах і університетах та поліпшення підготовки вчителів [10; 18; 22; 20].

Закон про освіту було прийнято 19 серпня 1921 р., який об'єднав всі попередні закони, що стосуються освіти та зайнятості дітей і підлітків. У результаті Рада з освіти залишилася центральним органом у галузі освіти, також було збережено Консультативний комітет. Закон визначив завдання для місцевих органів освіти (LEA), та зазначив необхідність наявності у них шкільних освітніх комітетів, охарактеризував їхню масштабність та повноваження. Шкільні освітні комітети розширювали місцеві органи освіти, забезпечували ефективний механізм розвитку державних початкових шкіл, в тому числі шкіл, що надавали практичне навчання згідно віку, здібностей і потреб дітей; курсів для старших і талановитих дітей (включаючи підлітків у віці старше 14 р.); дитячих садків (класів для дітей 2–5р.). Цей комітет був уповноважений брати активну участь у здоров'ї, харчуванні і фізичному благополуччі дітей, які відвідують такі школи: надавати дітям відпустку (канікули), харчування та проживання в певних випадках та стипендії, мав право прийому та звільнення школярів [1; 17, с. 12].

У 1923 р. в Англії відбулися чергові вибори. Ліберали і лейбористи, які збільшили своє представництво в палаті громад, домовилися про коаліцію і на початку 1924 р. прем'єр-міністром став лідер лейбористів Р. Макдональд. Уряд вдосконалив систему страхування та соціального забезпечення, скоротив непрямі

податки, встановив дипломатичні відносини з СРСР, але економічна нестабільність процвітала до 1934 р. У 1923 р. було прийнято Закон для університетів Оксфорда і Кембриджа, який призначив спільний комітет для двох університетів та визначив положення, закони та статuti для цих ВНЗ і прилеглих коледжів [1, с. 75].

Окрім законів, у Великій Британії на період 1923–1930 рр. було опубліковано чотири додаткові доповіді, розроблені консультативним комітетом уряду під керівництвом Г. Хедоу [10; 8, с. 95].

Починаючи з 30-х років ХХ ст. почала зникати межа між початковою із середньою освітою. Але середня освіта ще не була доступною для всіх. Х. Дент зазначає, що з загальної кількості дітей (5396) віком 5–14 років 4755 навчалося в початкових школах [21, с. 17–24].

Збільшуваний інтерес молоді до освіти починав давати свої результати. Викладання в ті роки відчувало вплив ідей прогресивних теоретиків континентальної Європи і США, а також враховувало індивідуальні потреби дітей. Проте існуюча система освіти у Великій Британії не відповідала прагненню робітників отримувати якісну освіту і вимагала нової реформи. Незалежна частина системи освіти з її вершиною – елітарними закритими середніми школами для хлопчиків типу «пабик скулз» – продовжувала залишатися на високому рівні [2, с. 21].

Сутність Другої світової війни, нерідко званої Народною війною, до цих пір є предметом гострих суперечок. Осмислюючи поразку Англії в 1940–1941 рр., багато істориків стали шукати причини в державних інститутах. Політику передвоєнних років засуджували за недолік нововведень та ігнорування інтересів робітників [31, с. 230]. Суворе нормування продуктів, непосильний призов на війну, раптовий напад ворога згуртували різні верстви суспільства. Впливові особи стали вимагати інтенсивної реформи освіти, надання середньої освіти для всіх, надання більш широких можливостей для здобуття вищої освіти і повної інтеграції привілейованих закритих шкіл у систему народної освіти. Тим самим були зруйновані всі перешкоди, що стримували реформи міжвійськового періоду.

Міністри-лейбористи посіли ключові пости в уряді, зокрема у сферах, пов'язаних із внутрішньою політикою і післявоєнним відновленням. Війна загострила нетерпиме ставлення до старих порядків.

У відповідності з цими настроями у 1944 р. після довгих дебатів було прийнято Закон про освіту 1944 р., який увійшов в історію як Закон Батлера, названий на честь консервативного політика С. Батлера (1902–1982).

Закон про освіту змінив систему освіти середніх шкіл в Англії та Уельсі, започаткувавши тристоронню систему освіти та безкоштовну усю шкільну освіту. Р. Батлером було запропоновано підняти вік закінчення школи до 15 років

(вважаючи, що учень має закінчувати у віці 16 років, що було реалізовано лише у 1972 р.).

Нова система складалася із трьох різних типів середньої школи: граматичних шкіл, технікумів і середніх сучасних шкіл. Це вплинуло на створення загальноосвітніх шкіл (comprehensive school), хоча спочатку їх було засновано небагато. Для перевірки рівня знань і визначення категорії школи учні здавали іспит, відомий як 11-плюс.

Закон переіменував Раду з освіти у Міністерство освіти (Ministry of Education), надавши йому більш широкі повноваження і більший бюджет. Характеризуючи склад міністерства освіти того часу, зазначаємо, що очолював його міністр; його основний помічник – секретар парламенту з питань освіти, який відповідає за надання документації у палату спільнот; був секретарь, керівник апарату міністерства та начальники відділів. При міністерстві було створено два консультативних комітети: для Англії та Уельсу [31, с. 33].

Закон зобов'язував до релігійної освіти та виховання (щоденна молитва була обов'язковою в усіх фінансованих державою школах). Цей пункт був змінений Законом про реформу освіти лише у 1988 р [30].

Було створено систему прямих грантів для шкіл, у рамках якої ряд незалежних шкіл отримав прямі гранти від Міністерства освіти (на відміну від місцевих органів освіти) в обмін на прийняття ряду учнів на «вільні місця».

За законом, передбачалося безкоштовне харчування та молоко для дітей віком до 18 р. (відмінено у 1971 р. секретарем з питань освіти М. Тетчер для дітей, старших 7-ми років). Закон було скасовано з 1 листопада 1996 [21, с. 24].

Проте відчувалася протидія найбільш рішучим змінам з боку політиків-консерваторів. Прийнятий закон зруйнував надії тих, хто реформував навчальні програми. У доповіді фактично не було сказано про спільну програму середньої школи, яка могла б дати єдині знання. Хоча закон про освіту 1944 р. був великим кроком уперед, він не забезпечив рівного доступу усіх верств населення до вищої освіти.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, для усвідомлення специфіки питання функціонування елітної освіти у Великій Британії розглянуто освітній процес у зв'язку із соціальними умовами, які склалися у країні у XIX – першій половині XX ст. З'ясовано, що важливою обставиною при становленні британської системи освіти був вплив панівного класу аристократів (лендлордів) і дрібнопомісного дворянства. Освіта основної частини населення залежала від місцевості, матеріального стану сім'ї та віросповідання. Наголошено, що значну роль у сфері масової освіти відігравала релігія. На початку XIX століття англійське суспільство було охоплено рухом евангельського відродження, внаслідок чого англіканська церква не могла контролювати всіх своїх вірних, на відміну від

католицької церкви в країнах Європи. Визначено, що індустріалізація, урбанізація та демократизація створили умови для соціальних, політичних і економічних перетворень, які вимагали освічених кадрів. Як наслідок, було прийнято низку законів, що ініціювали реформи в галузі початкової і середньої освіти, а саме: «Закон про початкову освіту», відомий під назвою Закон Форстера (Elementary Education Act, 1870); «Закон про освіту», відомий як Закон Бальфура (The Education Act, 1902), «Закон про освіту», відомий як Закон Фішера (The Education Act, 1918), «Закон про освіту Батлера» (The Education Act, 1944) та ін.

Нозв'язання поставлених задач на основі ґрунтовного аналізу широкого кола джерел та історіографічних праць уможливило досягнення мети дослідження. Подальшого вивчення потребують такі аспекти наукової проблеми, як участь випускників елітних шкіл у політичному та культурно-освітньому процесі Великої Британії та ін.

Список використаних джерел

1. Абакумова И. А. Организационно-педагогические основы деятельности английского частного пансиона : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.01 / Ростов на Дону, 1999. 154 с.
2. Александров В. В. Новейшая история стран Европы и Америки (1918–1945 гг.) : учеб. пособ. для студентов вузов. Москва: Высшая школа, 1986. 591 с.
3. Англія 2. URL: https://ua-referat.com/%D0%90%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D1%96%D1%8F_2
4. Аранский В. С. Система народного образования в Англии. Москва : Изд-во АПН РСФСР, 1961. 258 с.
5. Барвінок О. Історія Великої Британії: навч. посібник для студ. факультету іноземної філології. Умань : ФОП Жовтий, 2013. 85 с.
6. Джурицкий А. Н. История зарубежной педагогики : учебное пособие. Москва, 1998. 156 с.
7. Ерофеев Н. А. Очерки по истории Англии. 1815–1917. Москва: Высшая школа, 1959. 12 с.
8. Зотов А. Ф. Буржуазная философия XIX–XX века : учеб. пособие для филос. фак. ун-тов. Москва: Высш. шк., 1988. 520 с.
9. История педагогики и образования. *От зарождения воспитания в первобытном обществе до конца XX в. : учебное пособие для педагогических учебных заведений.* Москва: ТЦ «Сфера», 2001. 512 с.
10. Карабущенко П. Л. Антропологическая элитология. Москва. Астрахань, 1999. 231 с.
11. Коляда Т. Організаційно-педагогічні засади функціонування елітних шкіл у Великій Британії (XIX – перша половина XX ст.). URL: <https://docplayer.net/68729915-1-zagalna-harakteristika-roboti-aktualnist-temi-osvita-vidigraie-osoblivu-rol-u-postindustrialno...>
12. Коляда Т. Організація шкільної освіти у Великобританії в 20-х роках XX століття. URL: https://revolution.allbest.ru/pedagogics/01149332_0.html
13. Осовская М. Рыцарь и буржуа: исследования по истории морали. / общ. ред. А. А. Гусейнова ; вступ. ст. А. А. Гусейнова и К. А. Шварцман ; пер. с польск. Москва: Прогресс, 1987. 528 с.
14. Периодизация. *Советская историческая энциклопедия.* Москва, 1968. Т. 2. С. 412.
15. Сбруева А. А. Тенденції реформування середньої освіти розвинених англійських країн в контексті глобалізації (90-ті рр. XX - початок XXI ст.) : дис... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Інститут педагогіки АПН України. Київ, 2005.
16. Словник іншомовних слів / за ред. академіка АН УРСР О. С. Мельничука. Київ, 1985. 487 с.
17. Теоретические основы элитологии образования : монография / Г. К. Ашин, Л. Н. Бережнова, П. Л. Карабущенко, Р. Г. Резаков. Москва: Изд-во Московского открытого социологического университета, 1998. 431 с.

-
18. Хайдарі Н. Організація виховання в елітних школах-пансіонах у Великій Британії. 2016. URL: <http://znr.udpu.edu.ua/article/download/196142/196417>
 19. Catalytic reduction of methylene blue and Congo red dyes using green synthesized gold nanoparticles capped by salmalia malabarica gum. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s40089-015-0158-3>
 20. Darryl J. introduction to Collected Ghost Stories of M. R. James. Oxford : Oxford University Press, 2013. 512 p.
 21. Ehrman J. The Younger Pitt (3 volumes). Constable & Co., the standard scholarly history. London: Constable, 1969. 560 p.
 22. Hall D. J. Churchill's Elections. Douglas J. Hall ; The Churchill Centre. Retrieved. 2009. 28 August
 23. Hoppit J. A Land of Liberty England 1689–1727. Oxford England : Clarendon Press, 2000. 620 p.
 24. Hoppit J. The Myths of the South Sea Bubble. *Transactions of the Royal Historical Society*. Dec 1962, Vol. 1, 2 Issue 1. Pp. 141–65.
 25. Hyam R. Britain's Imperial Century, 1815–1914. *A Study of Empire and Expansion*. London : Palgrave Macmillan, 2002. Pp. 56–71
 26. James S. India and the British Empire, in *British Imperialism in the Nineteenth Century*. / ed. C. C. Eldridge. London : Macmillan, 1984. 85 p.
 27. Jones F. H. Tirocinium Imperii: Public School Education in the Victorian Era : the Classical Curriculum, and the British Imperial Ethos. Wesleyan University, 2008. 132 p.
 28. Montague C. J. Sixty Years in Waifdom. Or, the Ragged School Movement in English history. London : Charles Murray, 1904. 459 p.
 29. Norris P. Twilight of Westminster? Or enste in Center John F. Kennedy School of Government. Harvard University Cambridge, 2000. 25 p.
 30. Pirie N. W. John Burdon Sanderson Haldane. 1892–1964. *Biographical Memoirs of Fellows of the Royal Society*, 12. 1966. P. 218–249.
 31. Spens H. Secondary education with special reference to grammar schools and technical high schools report of the consultative committee. London : HMSO, 1938. 140 p.
 32. Walford G. Life in public schools. London : Methuen, 1986. 268 p.
 33. Weinberg I. The English public school: The sociology of elite education. New York : Atherton Press, 1967. 225 p.
 34. Weinberg I. The English public school: The sociology of elite education. New York : Atherton Press, 1967. 225 p.

References

1. Abakumova I. A. Organizacionno-pedagogicheskie osnovy dejatel'nosti anglijskogo chastnogo pansiona : dis. ... kandidata ped. nauk : 13.00.01 / Rostov na Donu, 1999. 154 s.
2. Aleksandrov V. V. Novejshaja istorija stran Evropy i Ameriki (1918–1945 gg.) : ucheb. posob. dlja studentov vuzov. Moskva: Vysshaja shkola, 1986. 591 s.
3. Anhliia 2. URL: https://ua-referat.com/%D0%90%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D1%96%D1%8F_2
4. Aranskij V. S. Sistema narodnogo obrazovanija v Anglii. Moskva : Izd-vo APN RSFSR, 1961. 258 s.
5. Barvinok O. Istoriia Velykobrytanii: navch. posibnyk dlja stud. fakultetu inozemnoi filolohii. Uman: FOP Zhovtyi, 2013. 85 s.
6. Dzhurinskij A. N. Istoriija zarubezhnoj pedagogiki : uchebnoe posobie. Moskva, 1998. 156 s.
7. Erofeev N. A. Ocherki po istoriii Anglii. 1815–1917. Moskva: Vysshaja shkola, 1959. 12 s.
8. Zotov A. F. Burzhuaznaja filosofija XIX–XH veka : ucheb. posobie dlja filos. fak. un-tov. Moskva: Vyssh. shk., 1988. 520 s.
9. Istoriija pedagogiki i obrazovanija. Ot zarozhdenija vospitanija v pervobytnom obshhestve do konca XX v. : uchebnoe posobie dlja pedagogicheskikh uchebnyh zavedenij. Moskva: TC «Sfera», 2001. 512 s.
10. Karabushhenko P. L. Antropologicheskaja jelitologija. Moskva. Astrahan', 1999. 231 s.
11. Koliada T. Orhanizatsiino-pedahohichni zasady funkcionuvannia elitnykh shkil u Velykii Brytanii (KhIKh – persha polovyna KhKh st.). URL: <https://docplayer.net/68729915-1-zagalna-harakteristika-roboti-aktualnist-temi-osvita-vidigraie-osoblivu-rol-u-postindustrialno...>

-
12. Koliada T. Orhanizatsiia shkilnoi osvity u Velykobrytanii v 20-kh rokakh KhKh stolittia. URL: https://revolution.allbest.ru/pedagogics/01149332_0.html
 13. Ossovskaja M. Rycar' i burzhua: issledovanija po istorii morali. / obshh. red. A. A. Gusejnova ; vstup. st. A. A. Gusejnova i K. A. Shvarcman ; per. s pol'sk. Moskva: Progress, 1987. 528 s.
 14. Periodizacija. *Sovetskaja istoricheskaja jenciklopedija*. Moskva, 1968. T. 2. S. 412.
 15. Sbruieva A. A. Tendentsii reformuvannia serednoi osvity rozvynenykh anhlomovnykh krain v konteksti hlobalizatsii (90-ti rr. KhKh - pochatok KhKhI st.) : dys... d-ra ped. nauk: 13.00.01 / Instytut pedahohiky APN Ukrainy. Kyiv, 2005.
 16. Slovnyk inshomovnykh sliv / za red. akademika AN URSS O. S. Melnychuka. Kyiv, 1985. 487 s.
 17. Teoreticheskie osnovy jelitologii obrazovanija : monografija / G. K. Ashin, L. N. Berezhnova, P. L. Karabushhenko, R. G. Rezakov. Moskva: Izd-vo Moskovskogo otrytogo sociologicheskogo universiteta, 1998. 431 s.
 18. Khaidari N. Orhanizatsiia vykhovannia v elitnykh shkolakh-pansionakh u Velykii Brytanii. 2016. URL: <http://znp.udpu.edu.ua/article/download/196142/196417>
 19. Catalytic reduction of methylene blue and Congo red dyes using green synthesized gold nanoparticles capped by salmalia malabarica gum. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s40089-015-0158-3>
 20. Darryl J. introduction to Collected Ghost Stories of M. R. James. Oxford : Oxford University Press, 2013. 512 p.
 21. Ehrman J. The Younger Pitt (3 volumes). Constable & Co., the standard scholarly history. London: Constable, 1969. 560 p.
 22. Hall D. J. Churchill's Elections. Douglas J. Hall ; The Churchill Centre. Retrieved. 2009. 28 August
 23. Hoppit J. A Land of Liberty England 1689–1727. Oxford England : Clarendon Press, 2000. 620 p.
 24. Hoppit J. The Myths of the South Sea Bubble. *Transactions of the Royal Historical Society*. Dec 1962, Vol. 1, 2 Issue 1. Pp. 141–65.
 25. Hyam R. Britain's Imperial Century, 1815–1914. A Study of Empire and Expansion. London : Palgrave Macmillan, 2002. Pp. 56–71
 26. James S. India and the British Empire, in *British Imperialism in the Nineteenth Century*. / ed. C. C. Eldridge. London : Macmillan, 1984. 85 p.
 27. Jones F. H. Tirocinium Imperii: Public School Education in the Victorian Era : the Classical Curriculum, and the British Imperial Ethos. Wesleyan University, 2008. 132 p.
 28. Montague C. J. Sixty Years in Waifdom. Or, the Ragged School Movement in English history. London : Charles Murray, 1904. 459 p.
 29. Norris P. Twilight of Westminster? Or enste in Center John F. Kennedy School of Government. Harvard University Cambridge, 2000. 25 p.
 30. Pirie N. W. John Burdon Sanderson Haldane. 1892–1964. Biographical Memoirs of Fellows of the Royal Society, 12. 1966. P. 218–249.
 31. Spens H. Secondary education with special reference to grammar schools and technical high schools report of the consultative committee. London : HMSO, 1938. 140 p.
 32. Walford G. Life in public schools. London : Methuen, 1986. 268 p.
 33. Weinberg I. The English public school: The sociology of elite education. New York : Atherton Press, 1967. 225 p.
 34. Weinberg I. The English public school: The sociology of elite education. New York : Atherton Press, 1967. 225 p.